

УДК 2-184.5 : - 726.3 : [321.02] «192х»

**МОТИВИ ЗРЕЧЕННЯ ДУХОВНОГО САМУ ПРАВОСЛАВНИХ СВЯЩЕНИКІВ У
КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 1920-х років***Людмила Бабенко*

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Україна, 36003, м. Полтава, вул. Остроградського, 2
e-mail: babenko_clio@ukr.net

Суспільно-політичні трансформації в радянській Україні передбачали утвердження безрелігійного суспільства. 1920-ті роки включали в себе різні за інтенсивністю періоди наступу на релігійні конфесії, передусім на Православну церкву. Евентуальні конструкції більшовицьких ідеологів часто були занадто прямолінійними, а методи антирелігійної стратегії і тактики занадто брутальними, щоб уникнути конфлікту влади та суспільства, влади і Церкви.

Загалом головні проблеми державно-церковних відносин з усім комплексом їх суперечливих складників отримали достатньо уваги сучасних українських дослідників, особливо, коли йдеться про політику держави щодо релігійних конфесій, зокрема у монографічних дослідженнях останнього десятиліття В.О. Пашенка [1], О.Є. Лисенка [2], О.М. Ігнатуші [3], А.М. Киридон [4], О.П. Тригуба [5], Л.Л. Бабенко [6] й ін. На тлі поглибленого аналізу макрозначущих питань вважаємо за необхідне звернутися до розгляду деяких чинників, які впливали на кількісне скорочення діючого духовенства.

Більшовики не лише не приховували доктринального підґрунтя політики щодо цієї проблеми, але й намагалися штучно прискорити темпи її реалізації. Разом з тим на початку 1920-их рр. органи ДПУ звертали увагу на виявлену ними у ході здійснення обліку духовенства парадоксальну тенденцію його зростання. Так, Чернігівський губвідділ ДПУ доповідав, що на території губернії у 1917 р. було 1865 священнослужителів, а на березень 1922 р. вже налічувалося 5 єпископів і 3800 священників на 700 діючих парафій. Серед причин цього вкрай небажаного явища чекісти вбачали утворення нових течій унаслідок розколів у лоні Православної церкви, перехід на церковну службу ченців ліквідованих монастирів, а також причини здебільшого соціального характеру: «...прилаштування осіб, які шукають легкої праці і пройшли шестимісячні пастирські курси. Зареєстровано кілька випа-

дків рукоположення колишніх офіцерів. Вчителі, погано забезпечені матеріально, теж ідуть у священники» [7]. Хоч у масштабах республіки ця динаміка не мала загрозливого для більшовицької влади характеру і, як показали наступні події, була тимчасовою, вона стимулювала скоординовану діяльність органів влади, спрямовану на маргіналізацію духовенства та погіршення умов пастирського служіння.

При цьому варто загострити увагу на тенденції самозречення духовного сану з боку православного духовенства, що набирала обертів упродовж 1920-х рр. Трактуючи його мотивації становить, на наш погляд, суттєву проблему для загального розуміння наслідків більшовицької антирелігійної політики. Що домінувало у системі цієї мотивації – об'єктивне чи суб'єктивне? Чи можна стверджувати про наявність спонукальних каталізаторів, їх суспільно-політичну природу?

Початок утвердження радянської влади на території України збігся з кризою фахового кадрового забезпечення православних епархій, що пояснювалося закриттям традиційних духовних навчальних закладів. У наступні періоди скорочення кількості діючих церков, а також священників відбувалося безперервно, причому останні часто добровільно змінювали свій соціальний статус. Одним з визначальних мотивів, що підштовхував священнослужителів до такого вибору був економічний мотив.

Як зазначає А. Киридон, матеріальне становище священників, на перший погляд, було задовільним. Однак з урахуванням численних виплат на користь держави «...насправді воно було ілюзорним, адже духовенство всіх релігійних течій мусило виплачувати значні суми різноманітних податків, котрі найчастіше перевищували прибуток священника» [4, с. 246].

Податковий тиск разом з непомірними сумами, що накладали місцеві податкові органи на священнослужителів і релігійні громади унеможлилювали здійснення найнеобхідніших витрат для проведення богослужіння (за-

купівлі свічок, церковного приладдя, мінімального ремонту приміщення храму тощо). До податкового тиску додавалися перманентні кампанії із самообкладання. Священики та керівники релігійних громад начебто добровільно повинні були погодитися підписувати згоду про додаткову виплату певної суми податку. Рішення ухвалювали на загальних сільських зборах. Сільські активісти, члени партійних і комсомольських осередків домагалися затвердження розподілу самообкладання і на священика, і на «церкву» (мається на увазі церковну громаду – Л.Б.). Суми варіювалися в межах від 100 до 200 крб. З огляду на фінансовий стан релігійних громад, виплата додаткових сум була просто непосильною. Відмову священиків «підписувати самообкладання» місцева влада кваліфікувала так: «антирадянська агітація», «антирадянський прояв», «церковна контрреволюція». У квітні 1928 р. під час кампанії із самообкладання у Дніпропетровському, Київському, Полтавському, Прилуцькому, Проскурівському, Черкаському округах окрвідділи ДПУ УСРР за такими звинуваченнями арештували 29 осіб, із них священиків – 20, дияконів – 2, псаломщиків – 7; за течіями: «тихонівців» – 10, автокефалістів – 14, «булдовців» – 3, «обновленців» – 2. За активну агітацію проти закону про самообкладання та відмову від сплати накладеної суми було заарештовано в АМССР – 5 осіб, Роменському округу – 2, Прилуцькому, Лубенському, Чернігівському, Дніпропетровському, Кременчуцькому, Миколаївському по одній особі [8]. Аналізуючи наведені дані, чітко простежуємо домінування опору «тихонівців» та «автокефалістів» проти дискримінаційної політики влади. Органи ДПУ в інформзведеннях зафіксували: «Обновленці та булдовці активно не виступали, але випадки антирадянської агітації мали місце при справді непосильному обкладанні; деяких попів розорили повністю, їхнє майно було продане з торгів (Запоріжжя, Кривий Ріг, Лубни)». У православного священика Готаринова (Сумський округ) описали все майно, його дружина від горя отруїлася. Співробітниками Сумського та Дніпропетровського окрвідділів ДПУ були зафіксовані факти, коли священики приходили до сільради і демонстративно «кидали ключі» від церкви, відмовляючись здійснювати богослужіння.

Як наслідок політики посиленого самообкладання керівництво ДПУ УСРР констатувало, що у результаті діяльності місцевих активістів і партійно-державних чиновників постраждали і лояльні церковні угруповання. Чекісти

вважали, що окремі течії, зокрема «тихонівці», зуміли зберегти «деякий фінансовий ресурс». Натомість «обновленці матеріально слабкі». Церковні ієрархи та священики відверто заявляли представникам влади: «Який нам сенс бути обновленцями і називатися «червоними», якщо до нас через це ніхто не ходить. Ми голодуємо, а податки з нас беруть ті самі, що з тихонівців» [9].

Часто при сплаті податків священики обурювалися цинізмом вимог органів влади писати окремі заяви про начебто добровільний характер підвищеного розміру податку. Наприклад, священик УАПЦ Б. Слухаєвський назвав «лицемірством» ситуацію, коли «...з чоловіка стягають ледве не насильно і заставляють писати – прийміть від мене», а на вимогу Диканського райвиконкому про стягнення з релігійної громади «будинкового податку» він у різкій формі вимагав показати урядовий документ про призначення позачергового податку [10]. Отже, умови пастирського служіння духовенства були з одного боку, поставлені у залежність від економічних потреб держави, з іншого – штучно погіршувалися у результаті політичних маніпуляцій, спрямованих на церковні розколи. Для значної частини православного духовенства гостро поставало питання економічного виживання.

Православне духовенство постійно перебувало у системі координат впливу органів радянської влади. Координація дій адміністративних органів і місцевих апаратів ДПУ УСРР, окрім іншого, була підпорядкована і такому завданню як цілеспрямований тиск з метою зречення сану. Численні випадки зречення сану були наслідком спільної роботи адміністративних відділів і чекістів упродовж 1920-1930-х рр. з моделювання гостроконфліктних ситуацій навколо функціонування церков. Співробітники ДПУ УСРР разом із сільськими активістами, «агентурою впливу» підштовхували священиків до непростого з морального боку рішення. Адмінвідділ створював такі бюрократичні перешкоди для реєстрації та діяльності релігійних громад, що у священика «опускалися руки» і зникало бажання продовжувати пастирську діяльність. Варто зауважити, що кількісні показники стосовно зречення сану входили до переліку критеріїв оцінки оперативно-агентурної роботи окружних відділів і центрального апарату ДПУ УСРР. Так, за даними секретного відділу ДПУ УСРР у квітні 1928 р. у республіці зреклися сану 20 священиків, у травні – 11 [11]. Отже, бюрократична система була запрограмована на створення

несприятливих умов виконання пастирських обов'язків і вимушений відхід від їх виконання.

Додаткові мотиви та коригування питання про добровільне зречення духовного сану внесла суцільна колективізація. Особливо важливу роль у цьому відіграли органи держбезпеки. У циркулярному листі ОДПУ СРСР № 37 «Про стан і перспективи церковного руху й чергові завдання органів ОДПУ» від 22 березня 1930 р. за підписом начальника секретно-оперативного управління Євдокимова, його заступника Тучкова та начальника 6-го (антирелігійного) відділення Полянського йшлося про генеральну лінію антирелігійної боротьби: «Соціалістична перебудова села й ліквідація куркульства як класу ставлять перед нами завдання ліквідації центрів церковної контрреволюції» [12]. Тоді у процесі силової реконструкції сільського господарства органи державної безпеки здійснювали вилучення «куркульського елементу» із селянського середовища. Священнослужителі та віруючі входили до переліку «політично неблагонадійних» груп населення, здатних на реальний і потенційний опір радянській владі, причому перші, на думку начальника ІНФО ДПУ УСРР Г. Люшкова, становили ідеологічну основу такого опору [13]. Найактивніших священників і віруючих, які не приховували свого незадоволення політикою партійно-державного керівництва СРСР, було або засуджено до ув'язнення у виправно-трудових таборах, або вислано на визначені терміни у північні та далекосхідні райони СРСР. Храми без пастирської опіки місцева влада закривала, що стало масовим явищем і спричинило занепад і руйнування культових споруд. Усі ці чинники, а також загроза депортації, а часто і фізичної розправи, змушували священників відмовлятися від сану.

Далі у документі наголошувалося: «Якщо раніше з тактичних міркувань не завжди владі було вигідне заохочення духовенства до зняття сану», то нині «ОДПУ рекомендує не перешкоджати духовенству знімати сан». Разом з тим московське керівництво ОДПУ СРСР застерігало не допускати передчасного зречення обновленського духовенства, а «священникам-спецагентам» дозволяти відмовлятися від сану лише за умови, що «цей акт може зіграти велику позитивну політичну роль у справі розвалу та дискредитації церкви або у тому разі, коли наші агенти провалені чи втратили всяку цінність у роботі з церковниками» [14].

Варто зазначити, що реакція на наступальну тактику органів державної влади на право-

славне духовенство у суспільстві була різко негативною. Це підтверджувалося у ході селянських повстань 1930-1931 рр., котрі, за свідченнями співробітників місцевих апаратів ДПУ УСРР, рясніли гаслами «повернення священика», «відновлення церкви», «реальної свободи віросповідання». Їх фіксували під час селянських повстань у Шепетівському, Тульчинському [15], Бердичівському [16], Дніпропетровському [17] й інших округах УСРР.

Зазначимо, що вагомим мотивом добровільного зречення духовного сану був страх перед репресіями. Враховуючи їх масовий превентивний характер щодо духовенства, політичну вмотивованість, що зафіксовано у численних документах, можемо стверджувати, що частина священників керувалася інстинктом самозбереження. Приводами до арешту та подальшого засудження священнослужителів могли стати «поширення антирадянських чуток», «антирадянська агітація», «наклеп на радянський уряд» та інші звинувачення у більшовицькій інтерпретації. Навіть лояльність до радянської влади не гарантувала їм та їхнім родинам безпечної перспективи існування.

Духовенство радянської України перебувало під постійним тотальним контролем. Повсякчасний нагляд створював максимально некомфортні умови пастирської діяльності, що не лише ускладнювало останню, але й руйнувало сподівання на її продовження. Контроль за особою священика здійснювався через обов'язкову реєстрацію, яка входила до компетенції адмінвідділів. Реєстрація духовенства співробітниками адмінвідділів «для точного обліку представників усіх релігійних культів» була б неможливою у повному обсязі без задіявання інформаційних можливостей органів держбезпеки. Цьому питанню надавалося державного значення. Статистичне засвідчення відомостей про релігійний рух повинен стати наріжним каменем, як наголошувалося у цілком таємному циркулярі НКВС УСРР від 16 серпня 1924 р., у роботі ліквідаційних комісій, згодом адміністративних відділів: «Статистика релігійного руху з очевидною ясністю висвітлює все, що може цікавити владу, сторони життя релігійних громад, дає можливість правильно орієнтуватися стосовно будь-якого найдрібнішого осередку релігійного руху, допомагає виявити слабкі сторони руху та вчасно вжити заходів для їх знешкодження й ослаблення» [18]. НКВС УСРР ставив завдання місцевим апаратам адміністративних відділів створити карти релігійного руху в округах і районах, аби мати уявлення про кількість хра-

мів, релігійних громад, священиків і віруючих [19]. Особливого ж значення надавалося обліку духовенства.

Але навіть таку зовні звичайну рутинну роботу більшовицьке керівництво намагалося перетворити у жорсткий пресинг. У 1923 р. у циркулярі «Про облік духовенства» поставлена суворя вимога: «...кампанію з обліку духовенства провести в ударному порядку й закінчити не пізніше 10 грудня» [20]. Та у губерніях, як і слід було очікувати, виконання вказівок затягнулося, що місцеві апаратники намагалися компенсувати кількісними показниками. Наприклад, на Чернігівщині реєстрації підлягали не лише священики, але й «псаломщики, а також особи, які не перебувають на службі при громадах» і, навіть, «особи, котрі зрелися духовного сану» [21]. У «реєстраційній картці служителя культу» була представлена повна інформація про особу, а саме: прізвище, ім'я, по батькові; рік народження; рік вступу на службу в релігійну громаду; професія до вступу в релігійну громаду; освіта; в яких релігійних громадах служив; які обов'язки виконував; у якій релігійній громаді служить зараз; які обов'язки виконує; якою мовою відправляє службу; якому церковному правлінню підлягає та якого єпископа визнає; розмір місячної платні, що одержує від громади чи має допоміжні заняття (назвати які), скільки від них одержує; майновий стан: а) чи володів нерухомим майном до революції; б) чи володіє зараз; номер попередньої картки; підпис служителя культу. На звороті ставилися відмітки адміністративного відділу: про взяття на облік і зняття з нього в адмінвідділі чи райвиконкомі; про зречення сану та служби у церкві «із зазначенням дати та числа часопису з оголошенням про нього»; реєстраційний номер картки зречення; підпис завідувача окружного відділення культів [22]. Іноді окремі губернські відділи вимагали заповнювати розширені картки. Вони включали питання про службу в Петлюрівській, Білій і Червоній арміях, військовий чин, отримані відзнаки, погляди священика на автокефалію й обновленство, ставлення до декрету про відокремлення Церкви від держави, місце проживання та рід занять до революції 1917 р. та після неї (станом на 1 січня 1918 р.), під час «денікінщини» та «петлюрівщини». Загалом такі анкети включали 26 пунктів з великою кількістю підпунктів [23].

Процес реєстрації священнослужителів повністю контролювала секретно-оперативна частина (згодом секретний відділ) ДПУ УСРР. Це підтверджено листуванням між ДПУ та

НКВС УСРР упродовж жовтня-листопада 1924 р. За вказівкою чекістів НКВС УСРР окремим циркуляром від 28 травня 1924 р. змусив перевірити реєстрацію служителів культу та подати в адміністративний відділ особові картки та зведені відомості щодо зареєстрованих священиків. Отже, влада намагалася через взяття на облік і реєстрацію священнослужителів контролювати їх діяльність, приватне життя, пересування, коло спілкування тощо. Це давало підстави використовувати інформацію проти особи, підштовхуючи її до вигідного для влади рішення.

Незалежно від особистого рішення священик міг опинитися поза виконанням пастирських обов'язків у разі закриття храму. Залишившись без парафії, він автоматично опинявся перед вибором шляху у світське життя. Наприклад, попри задекларовану критику перегинів у справі «адміністративного закриття церков без згоди переважної більшості села», численні циркуляри на адресу місцевих органів влади про необхідність «обережного підходу» у вирішенні цієї проблеми, більшовицька партія одним з показників успішної антирелігійної роботи вважала скорочення їх кількості. Отже, у прямій залежності від цього опинялося і духовенство. Так, циркулярні листи ВУЦВК від 14 серпня 1924 р. і НКВС УСРР від 26 серпня 1924 р. вимагали дотримуватися встановленого порядку закриття храмів тільки після узгодження з ВУЦВК і з виконанням таких формальних умов: 1) гостра потреба використання культової споруди для державних потреб, при цьому вірянам мало надаватися інше приміщення для проведення богослужінь; 2) недостатня кількість віруючих; 3) аварійний стан культової споруди. Прикметно, що керівництво НКВС фактично санкціонувало доведення церков до аварійного стану. Грудневий циркуляр того ж року забороняв, аби окружні виконкоми спонукали релігійні громади проводити поточні або капітальні ремонти культових споруд, оскільки це призводило до «...посилення релігійного дурману серед селянства». Тому НКВС УСРР пропонував: «...навпаки, намагатися усіма методами і способами (але цілком конспіративними!), не використовуючи адміністративних ресурсів, гальмувати проведення ремонту молитовних будинків у селах» [24]. На питанні залучення органів ДПУ до скорочення мережі парафій і парафіяльних священиків зупинялася авторка статті [25].

Керівництво НКВС УСРР акцентувало увагу місцевих органів влади на тому, що процес за-

криття храмів не повинен супроводжуватися образами на адресу священнослужителів і вірян. Однак члени ліквідаційних комісій, сільські керівники, партійні та комсомольські активісти ігнорували подібні застереження. Інформаційні документи органів держбезпеки постійно фіксували факти приниження, брутальних образ на адресу духовних отців, осквернення церковних святинь, влаштування комсомольських антирелігійних карнавалів, вандалізму тощо. Так, у містечку Тульчин комуністи та комсомольці одяглися к ризи, взяті з закритих церков і влаштували «хресний хід» його вулицями, змушуючи перехожих «сповідуватися та читати молитви» [26]. Подібні факти фіксувалися в усіх округах УСРР. Така морально-психологічна атмосфера породжувала беззахисність священника та втрату надії на перспективу.

Духовенство було позбавлене права таємниці приватного листування. Останнє підлягало тотальній перлюстрації з боку органів ДПУ і перетворювалося для них на джерело оперативної інформації. Керівники Чернігівського губвідділу доповідали: «Вся кореспонденція, яка проходить через пошту, перлюструється... Порядок перегляду такий: вся підозріла на вигляд, до запитання, кореспонденція духовенства (підкреслення наше – Л.Б.) і за завданнями окремих груп секретно-оперативної частини переглядається вся» [27]. Згідно декрету про відокремлення Церкви від держави священники втратили право вести метричну реєстрацію, що звужувало його соціальні функції у громадах. Витісняючи священників з державно-правового поля, нав'язуючи нову радянську обрядовість, держава стимулювала їхню відмову від пастирського служіння.

Отже, аналіз чинників трансформації поведінки православного духовенства демонструє її дрейфування до обмеженого вибору перспективи діяльності в умовах утвердження ра-

дянської моделі державно-церковних відносин. Зречення церковного сану, добровільне чи вимушене, було наслідком цілого комплексу причин, які впливали з більшовицької силової моделі державно-церковних відносин.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Пашенко В.О. Свобода совісті в Україні: міфи і факти 20-30-х років / В.О. Пашенко. – К.: [Б.в.], 1994. – 249 с.
2. Лисенко О.Є. Церковне життя в Україні. 1943-1946 / О.Є. Лисенко. – К.: [Б.в.], 1998. – 404 с.
3. Ігнатуша О.М. Інституційний розкол православної церкви в Україні: генеза і характер (XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.) / О.М. Ігнатуша. – Запоріжжя: Поліграф, 2004. – 438 с.
4. Киридон А.М. Час випробування: держава, церква, суспільство в радянській Україні 1917-1930-х років / А.М. Киридон. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 384 с.
5. Тригуб О.П. Розгром української церковної опозиції в Російській православній церкві / О.П. Тригуб. – Миколаїв: ТОВ «Фірма «Іліон», 2009. – 312 с.
6. Бабенко Л.Л. Радянські органи державної безпеки в системі взаємовідносин держави і Православної церкви в Україні (1918 – середина 1950-х рр.) / Л.Л. Бабенко. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2014. – 549 с.
7. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф.П-15, оп.4, спр.13, арк.6зв.
8. Державний архів Служби безпеки України, м. Київ (далі – ДАСБУ), ф.13, спр.370, т.11, арк.89-зв.-90.
9. ДАСБУ, м. Київ, ф.13, спр.370, т.4, арк.90зв-91.
10. ДАСБУ, м. Полтава, спр.4697-С, арк.1, 12-12зв.
11. ДАСБУ, м. Київ, ф.3, оп.1, спр.5, арк.71.
12. ДАСБУ, м. Київ, ф.13, спр.383, арк.6.
13. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ), ф.1, оп.20, спр.3184, арк.28.
14. ДАСБУ, м. Київ, ф.13, спр.383, арк.7зв.
15. ЦДАГОУ, ф.1, оп.20, спр.3154, арк.24-25; 39-40.
16. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО), ф.П-29, оп.1, спр.577, арк.141-148зв.
17. Павлоградське повстання 1930 р.: документи і матеріали / Упор. В.М. Даниленко. – К.: Укр. письменник, 2009. – 379 с.
18. ДАЧО, ф.Р-2895, оп.1, спр.18, арк.1.
19. ЦДАГОУ, ф.1, оп.20, спр.2006, арк.138.
20. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ), ф.5, оп.1, спр.2186, арк.77-78.
21. ДАЧО, ф.Р-17, оп.1, спр.88, арк.11.
22. ДАЧО, ф.Р-64, оп.1, спр.1, арк.105-106; ф.Р-67, оп.1, спр.132, арк.1-23; спр.377, арк.75-78.
23. ДАЧО, ф.Р-17, оп.1, спр.46, арк.59-112.
24. ДАЧО, ф.Р-64, оп.1 спр.2, арк.9.
25. Бабенко Л.Л. Участие советских спецслужб в закрытии церквей и культовых сооружений в Украине (1920-1940-е гг.) / Л.Л. Бабенко // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences/ Scientific journal, № 11-12, 2014 (November – December). – P. 24-27.
26. ДАВО, ф.П-29, оп.1, спр.577, арк.141-148зв.
27. ДАЧО, ф.П-15, оп.4, спр.13, арк.22.

Бабенко Людмила Мотиви зречення духовного сану православних священників у контексті суспільно-політичних трансформацій 1920-х років

Стаття присвячена одному з аспектів державно-церковних відносин першого десятиліття утвердження радянської влади в Україні, спрямованого на істотне скорочення кількості православного духовенства. Інтенсифікація цього процесу була вмотивована намірами влади суттєво ослабити Церкву економічним тиском, внутрішніми розколами, а також виявити духовенство, яке було готове йти на компроміси. Кампанію активізації зречення духовного сану більшовики використовували в антирелігійній пропаганді та намагалися переконати суспільство в об'єктивно-закономірному характері відмирання релігії і церкви.

Ключові слова: Православна церква, релігія, державно-церковні відносини, духовенство, духовний сан, репресії

Бабенко Людмила Мотивы отречения православных священников от духовного сана в контексте общественно-политических трансформаций 1920-х годов

Статья посвящена одному из аспектов государственно-церковных отношений первого десятилетия утверждения советской власти в Украине, направленного на существенное сокращение количества православного духовенства. Интенсификация этого процесса была мотивирована намерениями власти существенно ослабить Церковь путём экономического давления, внутренних расколов, а также выявить духовенство, готовое к компромиссу. Кампанию активиза-

ции отречения от духовного сана большевики использовали в антирелигиозной пропаганде и стремились убедить общество в объективно-закономерном характере отмирания религии и Церкви.

Ключевые слова: Православная церковь, религия, государственно-церковные отношения, духовенство, духовный сан, репрессии

Babenko Ludmyla *Orthodox clergy motivation of their holy orders denial in the context of social-political transformation in 1920th*

This article is devoted to one of the aspects of state-church relations during the first decade of the Soviet regime in Ukraine aimed at substantial reduction of the Orthodox clergy. This process intensification was motivated by government's intention to substantially weaken the Orthodox Church by economic pressure, internal splits, and detection of clergy representatives, ready to compromise with the government. Bolsheviks used the activation of campaign of holy orders denial in antireligious propaganda and tried to persuade society in objective appropriate character of religion and church dying away.

Keywords: Orthodox Church, religion, state-church relations, clergy, holy order, repressios

Рецензенти:

Тригуб О.П., д.і.н., професор

Шитюк М.М., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 14.05.2016 р.